

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
Παπαδιαμαντοπούλου 11, 115 28 'Αθήνα
τηλ. 72 20 588

ΜΝΗΜΗ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΙΜΩΝΑΣ ΤΖΑΛΛΑΣ

1918-1986

ΜΝΗΜΗ ΕΤΑΙΡΩΝ

Γεώργιος Ἀράγης

ΚΙΜΩΝΑΣ ΤΖΑΛΛΑΣ

Μνημόσυνο

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1990

Ὁμιλία ποὺ ὀργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Συγγραφέων,
εἰς μνήμην τοῦ μέλους τῆς Κίμωνα Τζάλλα. Ὁμιλητὴς:
Γιῶργος Ἀράγης. Θέμα: «Κίμωνας Τζάλλας: Μνημόσυνο».
Αἴθουσα: Ἑταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ
Γενικῆς Παιδείας. Παρασκευῆ, 12 Μαΐου 1989.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟ πού τιμοῦμε ἀπόψε τὴ μνήμη του, τὸν Κίμωνα Τζάλλα, θὰ εὐχόμουν νὰ ἦταν τὰ πράγματα ἔτσι ὥστε, προϋποθέτοντας τὸ ἔργο του γνωστό, νὰ μιλοῦσα γιὰ τὸν ἄνθρωπο μονάχα. Γιατὶ καθὼς ἔζησε μακριὰ στὴν ἐπαρχία, χωρὶς προσωπικούς δεσμούς μετὰ τὸ πνευματικὸ κέντρο, εἶναι ὡς ἀνθρώπινη περίπτωση ἀγνωστος. Καὶ γιατί, ὅπως ξέρουμε, μετὰ τὸ βιολογικὸ θάνατο τοῦ κάθε λογοτέχνη ὁ ἄνθρωπος χάνεται ἐνῶ τὸ ἔργο του, δυνητικὰ τουλάχιστο, μένει κτῆμα ἑσαεὶ τῶν ἐπιζώντων. Στὴν περίπτωση ὡστόσο τοῦ Κίμωνα Τζάλλα δὲν ἔχω τὸ περιθώριο νὰ προϋποθέσω τὸ ἔργο του γνωστό. Ὑπάρχουν λόγοι γι' αὐτὸ, λόγοι πού ὡς ἓνα βαθμὸ θὰ φανοῦν παρακάτω. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ θὰ χρειαστεῖ νὰ ἀναφερθῶ συνοπτικὰ τόσο στὸν ἄνθρωπο ὅσο καὶ στὸ ἔργο του. Κι ἐπειδὴ, ἔστω καὶ συνοπτικὰ, εἶναι ἀδύνατο, μέσα στὸν ὀρισμένο χρόνον, νὰ καλυφτοῦν αὐτὰ τὰ δύο θέμα-

τα, θά διαλέξω νά ἀναφερθῶ σέ μερικὲς μόνο πτυχὲς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἔργου.

Ὁ Κίμωνας Τζάλλας γεννήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1918. Ἦταν πρωτότοκος γιὸς τῆς οἰκογένειας Εὐθυμίου καὶ Ἀγγελικῆς Τζάλλα. Ἡ ἴδια οἰκογένεια ἀριθμοῦσε ἄλλα τρία νεότερα μέλη. Τὸ Νεόκοσμο πού εἶναι ἀνταποκριτὴς τοῦ Β.Β.Σ. στὴν Ἀθήνα, τὸ Λευτέρη πού διαδέχτηκε τὸν πατέρα στὴ διεύθυνση τῆς οἰκογενειακῆς ἐφημερίδας καὶ χάθηκε σχετικὰ πρόωρα, καὶ τὴν ἀδερφή τους Ἐλπινίκη. Ἀπὸ τὰ τέσσερα παιδιά, ὁ Κίμωνας δὲν παντρεύτηκε καὶ δὲ δημιούργησε οἰκογένεια. Ὁ πατέρας Τζάλλας ἔβγαλε τὸ 1926 στὰ Γιάννινα τὴν ἡμερήσια ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν» ἣ ὁποία ἐξακολουθεῖ νά βγαίνει μέχρι σήμερα. Μιὰ ἐφημερίδα πού στὴ μακρόχρονη σταδιοδρομία της στάθηκε παραδειγματικὰ δημοκρατικὴ. Ὁ Κίμωνας, μετὰ τὸ δημοτικὸ καὶ τὸ γυμνάσιο στὴ γενέτειρα, σπούδασε νομικὰ στὸ πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ἐπειτα ἄσκησε γιὰ λίγο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου στὰ Γιάννινα καὶ μετὰ γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ ἐργάστηκε ὡς συμβολαιογράφος. Τὸ 1940 ὑπηρέτησε στὸ ἀλ-

βανικό μέτωπο ως έφεδρος άνθυπολοχαγός. Στά Γιάννινα ύπῆρξε σημαντικός συντελεστής διάφορων πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Ήταν μέλος τῆς συντακτικῆς έπιτροπῆς στό περιοδικό *Ήπειρωτικές Σελίδες* καί μέλος τῆς έκδοτικῆς ομάδας στό περιοδικό *Ένδοχώρα*. Ύπῆρξε επίσης ιδρυτικό στέλεχος στόν πολιτιστικό σύλλογο «Έλεύθερη Σκέψη», στόν Ο.Η.Θ. (Όργανισμός Ήπειρωτικού Θεάτρου) καί άλλων πολιτιστικῶν συλλόγων. Ός πεζογράφος τύπωσε τρία βιβλία με διηγήματα. Τά έξῆς. *Ή Επίθεση*, 1962· *Τό κλείσιμο τοῦ κύκλου*, 1965 καί *Σκάκι*, 1976. Άφησε ανέκδοτα δυό θεατρικά μονόπρακτα, διηγήματα, κι ένα μυθιστόρημα άτέλειωτο. Πέθανε στά Γιάννινα τὸ 1986 άπό νόσο τοῦ συνδετικού ίστοῦ. Στά χρόνια δέν ἦταν γέρος καί άπό κράση ἦταν νεότατος.

Κοιτάζοντάς τον τώρα αναδρομικά ως ανθρώπινη περίπτωση θά έλεγα ότι ύπῆρξε βιολογικά εὔνοημένος με έξαιρετική υγεία, σωματική άντοχή καί ώραία εμφάνιση. Λεπτοφτιαγμένος, με άνάστημα πάνω άπό τὸ μέτριο, καστανός, με φωνή όπου κυριαρχοῦσαν οί ύψηλοί τόνοι καί καθαρή άρθρωση.

Σωματικά και ψυχικά ό,τι έκανε ιδιαίτερη έντύπωση ώς τὰ τελευταῖα του ἦταν ἡ νεανικότητα ποὺ ἀνάδινε.

“Ὅπως τὸν γνώρισα, κυρίως σὲ ὄριμη ἡλικία, τὸν τραβοῦσε ἔντονα ἡ φύση. ”Ὅχι ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς φυσιολάτρεις. Τῆ φύση δὲν τὴν εἶχε στερηθεῖ ὥστε νὰ τὴν ἐξιδανικέψει μέσα του. Εἶχε μᾶλλον ὀργανικὸ δεσμὸ μαζί της καὶ ζοῦσε τὶς ἀπειρες πλευρές της σὰν συστατικὰ μιᾶς ἀτέλειωτης προσωπικῆς περιπέτειας. Τὰ ἴδια τὰ Γιάννινα ἦταν ὡς τὰ χτές ἀκόμη μιὰ μικρὴ κηπούπολη ποὺ ἀποτελοῦσε ἀπὸ μόνη της ἐξοχικὸ περιβάλλον. Κι οἱ Γιαννιωτὲς δὲν εἶχαν σοβαροὺς λόγους νὰ τρέξουν μακριὰ γιὰ νὰ βροῦν τὴ φύση. Γιὰ τὸν Κίμωνα ὅμως τὸ περπάτημα στὴν πόλη —τῆς ὁποίας προσπαθοῦσε κατὰ τὴν τελευταία ἀνοικοδόμηση νὰ περισώσει τὰ δημόσια δέντρα της— ἀποτελοῦσε ἓνα πολὺ μικρὸ μέρος τῆς περιπέτειας ποὺ προανάφερα. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἦταν οἱ συχνοὶ μοναχικοὶ περίπατοι στὰ πιὸ ἐρημικὰ περίχωρα τῆς πόλης. Ἦταν τὸ σεργιάνισμα, μὲ τὸ αὐτοκίνητό του συνῆθως, σὲ ὄρεινὲς περιοχές. Καὶ ἦταν οἱ συνεχεῖς ἐκδρομὲς στὰ ἡπειρωτικὰ προπάντων παράλια, ὅπου ἔστησε κι ἔμεινε διαδοχικὰ σὲ δύο ἐξοχικὰ σπίτια. Ὅλα

αυτά ωστόσο θα μπορούσαν να είχαν αρκετά επιφανειακά χαρακτηριστικά αν δεν ήταν συνέπεια ψυχικής ζήτησης. Κι αυτό συνέβαινε με τον Τζάλλα. Κάτι που φαινόταν, μεταξύ άλλων, από τον τρόπο που μιλούσε κάποτε για όρισμένο τοπίο που είχε ξαναδεί πρόσφατα. Από τον τρόπο που μιλούσε γινόταν φανερό πόσο τον τραβοῦσε όχι απλά ἡ ὀπτική ιδιομορφία τοῦ κάθε τοπίου ἀλλὰ ἡ ποικιλία τῶν παραλλαγῶν που παρουσίαζε στίς διάφορες ἐποχές καὶ ὥρες τῆς μέρας. Τὸ παιχνίδι τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἴδιου τοπίου σὲ διάφορες ἀτμοσφαιρικές καὶ ἐποχιακές συνθήκες φαινόταν νὰ τὸν τραβάει ὅπως ἡ χαρτοπαιξία τοὺς χαρτοπαῖχτες. Οἱ ἐμπειρίες του ἀπὸ τὴν ἐπαφή του με τὴ φύση πέρασαν, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, καὶ στὰ γραφτά του. Σ' ἓνα μάλιστα διήγημά του, που ἐπιγράφεται «Στὰ χιόνια», οἱ ἀλλαγές τοῦ καιροῦ καὶ μαζί τοῦ τοπίου φτάνουν νὰ καθορίζουν ὀλοκληρωτικά τὴν ψυχικὴ κατάσταση τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα. "Ὅπως εἶπα δὲν ἦταν ἀκριβῶς φυσιολόγος ἀλλὰ ἄτομο με ὀργανικὸ δεσμὸ με ὅ,τι λέμε συνήθως φύση. Γιὰ ἓναν ἄνθρωπο τόσο θετικὸ καὶ μετρημένο θὰ ἦταν ἀπλή παραξενιά νὰ ζητάει τόσο ἐπίμονα τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἂν δὲν ὑπῆρχε πανίσχυρη ἔλξη πρὸς αὐτό. "Ὅπως παραξενιά καὶ

έκκεντρικότητα ἦταν γιὰ ὅσους δὲν τὸν ἤξεραν τὸ νὰ διασχίζει τὸ πέλαγος μὲ τὸ κρίς-κράφτ του γιὰ νὰ πάει ἀπὸ τὰ Σύβοτα στὴ Λευκίμη τῆς Κέρκυρας νὰ γευματίσει.

Μιὰ ἄλλη πτυχή τοῦ ὄριμου Κίμωνα Τζάλλα ἀποτελοῦσε ἡ ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ τὴ δυναστεία τῶν ἄλλων. Εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο πού τόσο ὡς ἐμφάνιση ὅσο καὶ ὡς συμπεριφορὰ δὲν καθοριζόταν ἀπὸ τὴν ἐπήρεια ἢ τὸν ὑπολογισμό τῶν ἄλλων. Θὰ μπορούσα νὰ πῶ μὲ δυὸ λόγια πὼς ἦταν ἀπλός. Ἡ ἀπλότητα ὅμως εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπελευθέρωσης ἀπὸ ἰσχυροὺς κοινωνικοὺς καὶ μὴ παράγοντες. Ὁ Τζάλλας ἦταν ἀπλός. Ἀλλὰ γιὰ νὰ φτάσει νὰ ’ναι τέτοιος εἶχε ἀφήσει πίσω του πολλές συμβάσεις καὶ περισσότερες χιμαιρικές σκοπιμότητες. Ὅλο δηλαδή τὸ πλέγμα τῶν διάφορων συντελεστῶν ποὺ ψευτίζουν τὴ ζωὴ μας καὶ τὴν κάνουν ἔρμαιο τῆς ἀνθρώπινης ματαιοδοξίας. Ὁ Τζάλλας ντυνόταν μὲ τὸν πιὸ ἀπλὸ ὅσο καὶ ἀπέριττο τρόπο τόσο στὸ γραφεῖο του ὅσο καὶ στὸ ψάρεμα. Ἄν καὶ ἦταν σημαντικός παράγοντας στὰ Γιάννινα τίποτε πάνω του δὲν πρόδινε κάτι τέτοιο, ὅπως κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν εἶχε συμπεριφορὰ διανοούμενου ἢ ἀνθρώπου μὲ οἰκονομικὸ βᾶθρο — μολονότι ἦταν ἐπιτυχημένος

ἐπαγγελματίας. Τὸν εἶδα νὰ προεδρεύει σὲ ὀρισμένη συνεδρίαση καὶ τὸν εἶδα νὰ συζητάει μὲ τοὺς ἐκεῖ χωρικούς γιὰ ἓνα πνιγμένο σκυλί στὴ θάλασσα μὲ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον, δηλαδή μὲ τὴν ἴδια σοβαρότητα. Ὅλοι ξέρουμε τί εἶναι ἔντιμο, τί εἶναι ἀκεραιότητα καὶ τί ἀνεξαρτησία πνεύματος. Καὶ ὅλοι υἱοθετοῦμε αὐτὲς τὶς ἀρετὲς στὸ ἐπίπεδο τῶν λόγων. Στὸ ἐπίπεδο ὅμως τῆς προσωπικῆς καθημερινῆς πράξης χρειάζεται ἄλλο κουράγιο, ἄλλη ὠριμότητα καὶ ἄλλη ἀφιλοκέρδεια γιὰ νὰ τὰ υἱοθετήσει κανεὶς ἐξίσου ἀδίσταχτα. Στὸν ἄνθρωπο γιὰ τὸν ὁποῖο μιῶ δὲν ὑπῆρχε χάσμα ἀσυνέπειας ἀνάμεσα στὰ λόγια καὶ στὶς πράξεις. Ὑπάρχουν ἰσχυρὲς μαρτυρίες γεγονότων γιὰ τοῦτο, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀναφέρω ἐδῶ μιὰ πού δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς σοβαρότερες. Στὴν πεζογραφία ἀφιέρωσε ἓνα μέρος τοῦ πολυτάλαντου ἑαυτοῦ του. Ὅταν τύπωσε καὶ κυκλοφόρησε τὴν *Ἐπίθεση*, τὸ πρῶτο του βιβλίο, ἡ κριτικὴ τὴν ἀντιμετώπισε εὐνοϊκά. Ἐντούτοις τὸ δεύτερο βιβλίο του τὸ κυκλοφόρησε πολὺ περιορισμένα καὶ τὸ τρίτο καθόλου. Εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ κυκλοφορήσει καὶ νὰ προβάλει ἀκόμη τὰ βιβλία του, ἀφοῦ μάλιστα δὲν τοῦ ἔλειπε ἡ οἰκονομικὴ εὐχέρεια. Ἀλλὰ ἡ δόξα τῆς προβολῆς ὡς τρόπος γιὰ νὰ λάμψει στὰ

μάτια τῶν ἄλλων εἶχε νομίζω ξεπεραστεῖ μέσα του καὶ τὸν ἄφηνε ἀδιάφορο. Οὔτε κὰν στὴν οἰκογενειακὴ ἐφημερίδα του δὲν πρόβαλε τὰ βιβλία του. Καὶ πρέπει νὰ πῶ πῶς ἀπὸ τὸν κόσμο ποὺ γνώρισα, στὴν ἐπαρχία καὶ στὴν πρωτεύουσα, ἄλλον ἄνθρωπο τόσο χειραφετημένο ἀπὸ τὶς κοσμικὲς ματαιότητες δύσκολα θὰ μποροῦσα νὰ συναριθμήσω. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ ὄχι μόνο δὲν ἦταν ἐπαρχιώτης ἀλλ' ἦταν πιὸ προχωρημένος ἀπὸ τὸν κόσμο τῶν διάφορων πνευματικῶν κέντρων.

Ἄν μὲ ρωτοῦσε κανεὶς εὐθέως, γιατί ζοῦσε ὁ Κίμωνας Τζάλλας, τί ἦταν αὐτὸ ποὺ κυνηγοῦσε, ποῦ εὔρισκε νόημα ἢ ζωὴ του, θὰ ἔλεγα πῶς πάνω ἀπ' ὅλα ἦταν ἐραστὴς τῶν ἔντονων στιγμῶν. Καὶ φαντάζομαι πῶς ἡ ζωὴ του θὰ μποροῦσε νὰ συνοψιστεῖ σ' ἓνα γαλαξία ἔντονων ἐμπειριῶν. Ἄν δὲ φοβόμουν τὴν ἀπάτη τὴν ὁποία περιέχουν τὰ μεγάλα λόγια θὰ ἔλεγα πῶς εἶχε κάτι τὸ δαιμονικὸ ποὺ τὸν πῆγαινε πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἀφήνω ὅμως τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ γιὰ κάτι ρεαλιστικότερο. Ἐνα ἄτομο τόσο ἀπελευθερωμένο ἀπὸ συμβάσεις καὶ προσχήματα ἦταν φυσικὸ νὰ αἰσθάνεται πλήρες, δηλαδὴ χωρὶς ἀπωθημένα καὶ ἀναστολές, μπροστὰ στὰ διάφορα περιστατικά. Ἐτσι ποὺ καὶ τὰ πιὸ ἀσήμαντα

συμβάντα, όπως για παράδειγμα ένα ηλιοβασίλεμα ή ένας περίπατος, μπορούσαν ν' αποικτούν στα μάτια του απροσδόκητες διαστάσεις υπαρξιακών γεγονότων. Με βάση αυτή την έκδοχή κατανοεί κανείς καλύτερα τη στάση του απέναντι στα βιβλία του. Γιατί φαίνεται πως ό,τι τον ενδιέφερε ήταν προπάντων το γράψιμό τους, δηλαδή η ένταση της εκάστοτε δημιουργικής ώρας. Κάπως έτσι μπορώ να εννοήσω το γεγονός ότι ενώ τα έγραφε, ούτε τα συζητούσε έκτοτε, ούτε πολύ περισσότερο τα κηδεμόνευε δημόσια. Και αν δεν υπήρχε το ιδιόκτητο τυπογραφείο που διέθετε ο «'Ηπειρωτικός 'Αγών», δεν αποκλείεται και να μην είχε τυπώσει καν όσα τύπωσε.

Είπα προηγουμένως πως ο Τζάλλας ως χειραφετημένο άτομο δεν ήταν επαρχιώτης. 'Εντούτοις στο γνωστικό επίπεδο, το σχετικό με την τέχνη και ειδικότερα τη λογοτεχνία, οι περιορισμένες δυνατότητες της επαρχίας θα έπαιζαν ασφαλώς αρνητικό ρόλο στην παιδεία του. "Αν είχε το έκρηκτικό τάλαντο, που ώθησε τον Σαίξπηρ στα 23 χρόνια του να παρατήρει την οικογενειακή του ζωή στο Στράτφορντ και να αναζητήσει, χωρίς κανένα έχος, τη δικαίωσή του στο Λονδίνο, ο Τζάλλας σίγουρα δε

θά 'μενε στὰ Γιάννινα. Ἀλλά τὸ τάλαντο τοῦ Σαίξ-
πηρ δὲ φαίνεται νὰ τὸ κληρονόμησε ἕκτοτε κανεὶς,
οὔτε βέβαια ὁ Τζάλλας. Ἴσως ὅμως τὸ τάλαντο ποὺ
διέθετε ὁ ἴδιος νὰ τὸ καλλιεργοῦσε συστηματικότε-
ρα καὶ πιὸ ἐπίμονα ἂν εἶχε ζήσει, τὴν κρίσιμη προ-
πάντων ἡλικία ἀπὸ τὰ δεκαπέντε ὡς τὰ τριάντα
χρόνια, σὲ κάποιο πνευματικὸ κέντρο. Πάντως ζών-
τας στὴν ἐπαρχία καὶ χωρὶς καμιὰ ἐπαφὴ μὲ τὴν
'Αθήνα —ἔξω ἀπὸ τὰ χρόνια ποὺ φοίτησε στὴ Νο-
μικὴ Σχολή— ἔγραψε καὶ τύπωσε τρία ἀξιοπρόσε-
χτα βιβλία. Ἀπὸ αὐτὰ τὸ πρῶτο, *Ἡ Ἐπίθεση*, πε-
ριέχει 12 διηγήματα. Τὸ δεύτερο, *Τὸ κλείσιμο τοῦ*
κύκλου, περιέχει 7 διηγήματα. Καὶ τὸ τρίτο, τὸ
Σκάκι, 4 (μιὰ νουβέλα καὶ ἄλλα τρία μικρότερα
ἀφηγήματα).

Ἄλλα αὐτὰ τὰ κείμενα ἀπὸ τεχνικὴ ἄποψη ἀνή-
κουν στὴν παραδοσιακὴ πεζογραφία. Παρουσιάζουν
θεματικὴ ἐνότητα μὲ ἀρχή, μέση καὶ τέλος καὶ εἶναι
διαρθρωμένα μὲ βάση τὴν ἱστορικὴ ἢ χρονολογικὴ
ἐκδοχὴ τοῦ χρόνου. Ἀναφορικὰ πάλι μὲ τὴν ὀπτικὴ
γωνία τοῦ ἀφηγητῆ, ἄλλοτε ἔχουμε ἀφηγητὴ παντο-
γνώστη, ἄλλοτε ἀφηγητὴ πρωταγωνιστὴ καὶ ἄλλο-
τε ἀφηγητὴ δευτεραγωνιστὴ ἢ θεατῆ.

Ὅ,τι ὅμως μᾶς μπάζει στὴν προσωπικὴ περιοχὴ

τῆς πεζογραφίας τοῦ Τζάλλα δὲν εἶναι ἡ τεχνικὴ τῶν κειμένων του ἀλλὰ ἡ ιδεολογικὴ «ἀνεξιθρησκεία» τους. Ἀξίζει νὰ προσέξουμε πῶς κανένα ἀπὸ τὰ γραφτὰ του δὲν ἐκφράζει ὀρισμένη ιδεολογικὴ θέση. Κι ὅμως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ὡς πολίτης δὲν ἦταν χωρὶς ιδεολογικὸ πιστεύω. Ἐπιπλέον ἔζησε σὲ μιὰ ταραγμένη ἐποχὴ μὲ πολέμους καὶ ιδεολογικὲς συγκρούσεις. Ἐποχὴ στὴν ὁποία, ἀπὸ τὸν ἀλβανικὸ πόλεμο μέχρι καὶ τὴν πρόσφατη δικτατορία, ἀναφέρονται κυρίως τὰ διηγήματά του. Ἀναφέρονται ὅμως χωρὶς νὰ δηλώνουν προσωπικὸ πιστεύω τοῦ συγγραφέα πάνω σὲ συγκεκριμένα ιδεολογικὰ ζητήματα. Πῶς συμβαίνει ἀκριβῶς αὐτό; Ὅ,τι μᾶς δείχνουν τὰ ἴδια τὰ κείμενα εἶναι ἡ αὐτονομία τῶν ἀφηγηματικῶν προσώπων. Καὶ ξέρουμε πῶς ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ αὐτονομία τῶν χαρακτήρων σ' ἓνα πεζογράφημα τόσο λιγότερο γίνεται αἰσθητὴ ἡ προσωπικὴ βούληση τοῦ συγγραφέα. Μιὰ βούληση ποὺ στὰ τελειότερα πεζογραφήματα τείνει οὐσιαστικὰ πρὸς τὸ μηδέν. Στὰ κείμενα τοῦ Τζάλλα αὐτὴ ἡ «ἀπόσβεση τῆς προσωπικότητας» τοῦ συγγραφέα ἔχει συντελεστεῖ σὲ βαθμὸ ποὺ προκαλεῖ αἰσθησι. Ἐχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πῶς ἀφοῦ φέρνει τοὺς χαρακτήρες του σὲ ἐπαφὴ τοὺς ἀφήνει

ἔπειτα νὰ αὐτενεργήσουν, ἐνῶ ὁ ἴδιος παρακολουθεῖ ἀπλῶς τὶς ἐνέργειές τους. Θὰ ἴλεγα μάλιστα πῶς πειραματίζεται σὰν τὸν βιολόγο πού, ἀφοῦ φέρνει στὸ ὀπτικὸ πεδίο τοῦ μικροσκοπίου τοῦ δύο διαφορετικούς μικροοργανισμούς, παρακολουθεῖ μετὰ τὴ συμπεριφορά τους. Αὐτὴ ἡ ἰδεολογικὴ ἀπουσία τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὰ γραφτά του θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀξιολογηθεῖ ἀρνητικά. Σὰν φυγὴ δηλαδὴ ἡ λιποταξία ἀπὸ τὰ προβλήματα καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ξέρουμε πῶς τέτοιες κατηγορίες δὲν ἔλειψαν στὸν καιρὸ μας. Πρόκειται ὅμως γιὰ κατηγορίες οἱ ὁποῖες προϋποθέτουν τὴν τέχνη ὑποτελήσαστὰ διάφορα ἰδεολογικὰ «δέον». Στὴν πραγματικότητα ἐντούτοις ἡ τέχνη κάτω ἀπὸ τὸ βᾶρος τέτοιων δεόντων παθαίνει ἀσφυξία. Κι εἶναι ἀπλῶς ζήτημα συγγραφικῆς ἀκεραιότητος τὸ νὰ μὴν ἐνδίδουν οἱ λογοτέχνες στὶς ὁποιοσδήποτε μορφές ἰδεολογικοῦ ραγιαδισμού. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ ἰδεολογικὴ «ἀνεξιθρησκεία» τοῦ Τζάλλα στὰ πεζά του δηλώνει πρὶν ἀπ' ὅλα συγγραφικὴ ἀκεραιότητα. Καὶ τὸ τί ἀντιστάσεις χρειάστηκε νὰ ξεπεράσει γιὰ νὰ φτάσει σὲ μιὰ τέτοια ἀκεραιότητα, θὰ πρέπει, γιὰ νὰ τὸ συλλάβει κανεὶς, νὰ μεταφερθεῖ σὲ κεῖνες τὶς δεκαετίες πού δὲν ὑπῆρχε ἰδεολογικὴ χαλάρωση καὶ

τάση νὰ βλέπουμε καὶ νὰ κρίνουμε τὰ πράγματα ψυχραίμα.

Γιὰ τοὺς πεζογράφους τῆς ἐπαρχίας ὑπάρχει πάντοτε πιστεύω ὁ πειρασμὸς τῆς ἠθογραφίας. Εἶναι ἡ διαρκὴς πρόκληση τοῦ ὑλικοῦ ποὺ ὑπάρχει γύρω τους. Εἶναι ἡ παράδοση ποὺ ὑποθάλλει τὸν προσανατολισμὸ πρὸς τὸ εἶδος. Κι εἶναι ἡ σιγουριά ποὺ νιώθει κανεὶς ὅταν κινεῖται κι ἐνεργεῖ μέσα στὰ δικά του νερά. Ἐξάλλου πρόκειται γιὰ μιὰ βολικὴ λύση ἀφοῦ τὰ ὅρια ἀνάμεσα στὴν τυπικὴ ἠθογραφία καὶ στὴ λογοτεχνία εἶναι ἀσαφῆ καὶ δυσδιάκριτα. Βέβαια μὲ ἠθογραφικὸ ὑλικὸ μπορεῖ νὰ ἀρθρώσει κανεὶς λογοτεχνία καὶ μάλιστα λαμπρὴ λογοτεχνία. Ἀλλὰ ἐδῶ σὲ μᾶς τὸ εἶδος ἀποτέλεσε συχνὰ λογοτεχνικὸ ὑποκατάστατο. Κι εἶναι, καθὼς πιστεύω, γιὰ τοὺς πεζογράφους τῆς ἐπαρχίας ἕνας πειρασμὸς σιγουριᾶς καὶ εὐκολίας τὸ νὰ ἐνδίδουν στὴν ἠθογραφία. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα ὁ συγγραφέας γιὰ τὸν ὁποῖο μιλοῦ δὲν καταπιάστηκε μὲ ἠθογραφικὰ θέματα. Ἀκόμη καὶ τὸ διήγημα «Χωριάτες» ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἴναι ἠθογραφικὸ δὲν εἶναι τελικὰ ἐξαιτίας τῆς διπλῆς ματιᾶς τοῦ ἀφηγητῆ πρὸς τοὺς χωριάτες καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ κάνει τὰ διηγήματα τοῦ

Τζάλλα ιδιαίτερα αξιοπρόσεχτα είναι τὸ σημεῖο ἀνατροπῆς τῶν καταστάσεων πού βλέπουμε νὰ πραγματώνουν. Πρόκειται γιὰ τὸ πιὸ νευραλγικὸ σημεῖο τῆς πεζογραφίας του, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε ἄλλης πεζογραφίας. Τὸ συναντοῦμε συνήθως πρὸς τὸ τέλος τῶν κειμένων καὶ εἶναι τότε πού μέσα στὰ κείμενα αὐτὰ ἀλλάζει, κατὰ τὰ λόγια τοῦ ποιητῆ, «ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου». Καὶ μόνο αὐτὸ τὸ γεγονὸς θὰ ἀρκοῦσε γιὰ ν' ἀποδώσουμε στὸν Τζάλλα τὴν ιδιότητα τοῦ λογοτέχνη. Ἰδιότητα πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ σκεφτοῦμε πὼς ὁ πεζογράφος εἶχε ἔρθει σὲ ὀργανικὴ περίπτυξη μὲ τὸ λογοτεχνικὸ γίγνεσθαι. Μιὰ περίπτυξη πού ὅσοι τὴ γνωρίζουν ἔστω καὶ μιὰ φορά ξέρουν ἔκτοτε νὰ διακρίνουν τὴ γνήσια ἐπαφὴ μὲ τὴν τέχνη τους. Ὑπάρχει συνεπῶς τὸ περιθώριο νὰ ὑποθέσω πὼς ὁ συγγραφέας εἶχε αἰσθανθεῖ τὸ πάτημα στὸ ἔδαφος τῆς λογοτεχνίας, εἶχε ἀποκαταστήσει μυστικὴ ἐπαφὴ μαζί του καὶ εἶχε ψυχανεμιστεῖ τὴν ἀξία τοῦ λογοτεχνικοῦ του εἶναι.

Ἀναφορικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἔκφρασης θὰ ἤθελα νὰ πῶ ἀπλῶς ἐπιγραμματικὰ πὼς τὰ διηγήματα πού ἀναφέρομαι εἶναι διατυπωμένα μὲ λιτὸ καὶ ἀπέριττο τρόπο. Θὰ ἴλεγα μάλιστα πὼς εἶναι τόσο κοσινισμένα ὥστε δύσκολα θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀφαι-

ρεθοῦν κάποιες φράσεις χωρίς ἀρνητικό ἀντίκτυπο στοῦ σύνολο. Μολαταῦτα ἡ γλώσσα τῶν κειμένων δὲν προδίνει ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία.

Εἶπα στὴν ἀρχὴ πὼς ὁ συγγραφέας ἀδιαφόρησε γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἔργου του. Αὐτὸ εἶναι ἀλήθεια. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι, φίλοι του καὶ μὴ, ἀντιμετώπισαν τὴ δουλειά του μὲ τὴν ἴδια ἀδιαφορία. Ἐκτός, ὅσο γνωρίζω, ἀπὸ μιᾶ-δυὸ ἐξαιρέσεις τὰ κείμενα τοῦ Τζάλλα ξεχάστηκαν καὶ εἶναι σὰ νὰ μὴ γράφτηκαν ποτέ. Θὰ ὑπάρχουν ἀσφαλῶς γιὰ τοῦτο, πέρα ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα, ὀρισμένοι ἐπιπλέον λόγοι. Κι ἓνας ἀπ' αὐτούς θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἰδεολογικὴ οὐδετερότητα ποὺ παρουσιάζουν τὰ γραφτά του. Γιὰ μένα πάντως, ποὺ δὲν ἐκτίμησα τὴ δουλειὰ τοῦ Τζάλλα παρὰ μὲ μεγάλη καθυστέρηση, ἡ κυριότερη αἰτία ἦταν ἡ ἀκόλουθη. Ἡ δεκαετία τοῦ '60 ὑπῆρξε, καθὼς ξέρουμε, δεκαετία προπάντων τοῦ Κάφκα καὶ τοῦ Νέου Γαλλικοῦ Μυθιστορήματος. Παράλληλα στοῦ θέατρο εἶχαν ἐμφανιστεῖ καὶ συζητιόνταν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἴονέσκου, τοῦ Μπέκετ, τοῦ Ἀλμπη, τοῦ Ἀραμπάλ, τοῦ Πίντερ κ.ἄ. Ἐνῶ στὸν κινηματογράφο τὴ νέα αἰχμὴ ἀντιπροσώπευαν ὁ Φελίνι, ὁ Μπέρκμαν, ὁ Ἀντονιόνι, ὁ Γκοντάρ, ὁ Ρενέ, ὁ Τρυφὼ κ.ἄ. Ἦταν μιὰ δε-

καετία, όπως θα λέγαμε, πρωτοποριακῶν ἀναζητήσεων, ἡ ὁποία δὲν ἄφησε ἀνεπηρέαστα τὰ πνεύματα κι ἐδῶ στὸν τόπο μας. Γιὰ μένα τότε, καὶ ἀρκετὰ πιστεύω στὴν κοινὴ ἀντίληψη, πρωτοπορία σήμαινε προπάντων νεοτερισμὸς στὸν τομέα τῆς τεχνικῆς. Ἔτσι πίστευα πὼς τὸ περισσότερο γιὰ ἓναν καλλιτέχνη ἦταν νὰ καταφέρει νὰ ἐκφραστεῖ μὲ ὀρισμένη πρωτόφαντη τεχνικὴ. Εἶχα λοιπὸν τὰ μάτια στραμμένα πρὸς τὸ πάνθεον τῶν πρωτοποριῶν καὶ ἐνθουσιαζόμουν μὲ κάθε νέα τους ἐκδήλωση. Φυσικὰ μ' ἓναν τέτοιο προσανατολισμὸ ἦταν ἀδύνατο νὰ δῶ καὶ νὰ ἐκτιμῆσω ὅ,τι ἀξιόλογο ὑπῆρχε στὰ κείμενα τοῦ Τζάλλα. Μοῦ φαινόταν μάλιστα ἀσυγχώρητα ὀπισθοδρομικά. Δείγματα περισσότερο τοῦ καθυστερημένου ἐπαρχιακοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖο δὲν εἶχε πάρει ἀκόμη μυρωδιὰ σὲ τί περίοδο καλλιτεχνικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κοσμογονίας ζούσαμε... Ἐκκρίνα σίγουρα μὲ τὸ φανατισμὸ καὶ τὴν ἀνωριμότητα τῆς νιότης ποὺ ταυτίζει συνήθως τὸ νεοτερικὸ μὲ τὸ ἀξιόλογο... Πέρασε ἀπὸ τότε ἀρκετὸς καιρὸς. Μαζὶ ξεθύμαναν καὶ κάμποσες πρωτοποριακὲς ἐξάρσεις. Σήμερα, μετὰ ἀπὸ ποικίλες περιπλανήσεις σὲ διάφορες πρωτοπορίες, ἔχω καταλήξει νὰ πιστεύω πὼς ἡ κάθε πρωτοπορία ὡς νεοτερικὴ τεχνι-

κή δὲ συνεπάγεται ἀπαραίτητα ἀνάλογη καλλιτεχνική ποιότητα. Ἔτσι, εἰδικότερα γιὰ τὸ συγκεκριμένο ζήτημα, τὰ κείμενα δηλαδὴ τοῦ Τζάλλα, ἔχω ἀλλάξει γνώμη. Κι ἀλήθεια δὲν πιστεύω πὼς ἡ παραδοσιακὴ τεχνικὴ τους ἀποτελεῖ μειονέκτημα. Ἀντίθετα θεωρῶ τὴν ιδεολογικὴ ἀνεξαρτησία τους, τὸ σημεῖο ἀνατροπῆς τῶν καταστάσεων στὶς ὁποῖες ἀναφέρονται καὶ τὸ λιτὸ τρόπο πού εἶναι διατυπωμένα, σίγουρες ἀρετές. Καὶ θὰ ἴλεγα συμπερασματικά ὅτι διηγήματα ὅπως τά: «Χρονικὸ τῆς κατοχῆς», «Περιμένοντας τὸ φέρρου-μπῶτ», «Ἀκίνδυνη μάχη», «Χωριάτες», «Ἡ δεσποινίδα Φοβία», «1946», «Ἡ θυσία», «Κι ἔξω ἡ νύχτα...» δὲ θὰ ἴπρεπε νὰ λείπουν ἀπὸ τὶς σελίδες καμιάς σύγχρονης ἀνθολογίας τῆς πεζογραφίας.

Τὰ Γιάννινα εὐτύχησαν μεταπολεμικὰ νὰ περάσουν στὶς σελίδες τριῶν ἀξιόλογων πεζογράφων. Εἶναι, κατὰ χρονολογικὴ σειρά, οἱ Δημήτρης Χατζῆς, Κίμωνας Τζάλλας καὶ Χριστόφορος Μηλιώνης. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Χατζῆς κέρδισε, μέχρι τώρα τουλάχιστο, τὴν ὑστεροφημία. Ὁ Μηλιώνης εἶναι ἐπάξια γνωστός. Ὁ Τζάλλας ὅμως παραμένει ἀγνοημένος. Δὲ

νομίζω πώς έχουμε κανένα ήθικὸ χρέος νὰ ἐπαινοῦμε πέρα ἀπὸ τὴν ἀξία τους τοὺς πεθαμένους συγγραφεῖς. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τοὺς ζωντανούς. Ἡ λογοτεχνία, ὡς λογοτεχνία, εἶναι ἀπρόσωπη. Παλιότερα, μὲ βάση τὴν ἀκαδημαϊκὴ ἀντίληψη τῶν πανεπιστημίων μας, ὑπῆρχε ἡ ἀποψη πὼς σπουδαῖοι συγγραφεῖς ἦταν μόνο ὅσοι εἶχαν ζήσει στὸ παρελθόν. Σήμερα ἔχουμε φτάσει στὸ ἄλλο ἄκρο καὶ προσέχουμε κυρίως τὶς ἐκδόσεις τῆς στιγμῆς. Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι καὶ οἱ δυὸ τάσεις, ἡ παλιότερη καὶ ἡ τωρινή, ὡς μονομερεῖς εἶναι ἐξίσου προϊόντα πνευματικῆς ἀνεπάρκειας. Γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία τὸ πὼς ἀντιμετωπίζουμε τὸ λογοτεχνικὸ παρελθόν σὲ σχέση μὲ τὸ παρὸν καὶ ἀντίστροφα. Γιατὶ ἐκεῖ πάνω κρίνεται ἡ πνευματικὴ μας ὠριμότητα. Σὲ περιπτώσεις ὅπως τοῦ Τζάλλα εἶναι χρέος μας, ὄχι πρὸς τὸν πεζογράφο, νὰ μὴν ἀφήσουμε τὰ κείμενά του νὰ μένουν ἀγνωστα. Καὶ θὰ εὐχόμουν νὰ ἀναλάβαινε κάποιος ἐκδοτικὸς οἶκος νὰ τὰ ἐκδώσει, ὥστε νὰ γίνουν σχετικὰ γνωστὰ καὶ νὰ κριθοῦν κατὰ τὸ μέτρο τῆς ἀξίας τους.

ΤΥΠΩΘΗΚΕ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ
ΣΕ ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 1990
ΣΕ ΧΑΡΤΙ ΣΑΜΟΥΑ ΣΑΤΙΝΕ 100 ΓΡ. «ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ»
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΣΤΙΓΜΗ»
(ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 91-93, ΑΘΗΝΑ 114 73, ΤΗΛ. 36 44 064)
ΜΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΚΑΛΙΑΚΑΤΣΟΥ